

Микола Максюта

ФІЛОСОФІЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

МИКОЛА МАКСЮТА

ФІЛОСОФІЯ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

Монографія

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2018

УДК 378.147:1](02)
М17

Рецензенти: *І. З. Майданюк*, д-р філос. наук, проф., завідувача кафедрою культурології Національного університету біоресурсів і природокористування України

К. В. Корсак, д-р філос. наук, проф. кафедри філософії та культурології Чернігівського Національного педагогічного університету ім. Т. Шевченка

В. І. Пронякін, д-р філос. наук, проф. кафедри філософії Дніпровського Національного університету ім. Олеся Гончара

Рекомендовано Вченою радою Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол № 9 від 25.04.2018 р.)

Максюта М. Є.

М17 Філософія в системі освіти: монографія / М. Є. Максюта. — Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. — 384 с. : іл. Бібліогр. : с. 365–381.

ISBN 978-617-02-0302-1

Проаналізовано проблеми науково-методичного забезпечення, логіко-психологічні, національно-культурні засади філософської підготовки у вищих навчальних закладах, зокрема, фахівців-аграріїв. Обстоюється ідея особистісної спрямованості навчально-виховного процесу, навчального змісту філософії та системи активізуючих її викладання форм і методів як змніфестування життєбуттійності філософського мислення, солідаризуючого суб'єктів педагогічного процесу.

Для викладачів, студентів, аспірантів вищих начальних закладів і усіх, хто зацікавлений сучасними питаннями розвитку філософії та філософської освіти.

УДК 378.147:1](02)

ISBN 978-617-02-0302-1

© М. Є. Максюта, 2018

© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2018

ЗМІСТ

Пролог	6
1. Науково-методичне забезпечення педагогічного процесу	11
Місце і значення науково-методичної роботи у виховально-навчальному процесі.....	11
Науково-методичні дослідження.....	17
Рівні науково-методичної роботи.....	21
Синтезуюча спрямованість науково-методичних проблем	26
Філософська підготовка у контексті сучасної аграрної освіти.....	27
Методолого-методичні засади вивчення проблем культури праці в агровиробництві	31
“Профілізація” викладання філософії	37
Проблема “сучасний фахівець-аграрій”	46
Методика вивчення аграрної діяльності у системі соціальної філософії	51
2. Логіко-психологічні аспекти виховально-навчальної діяльності	64
Феномен знання: єдність засад.....	64
Мотиваційні чинники викладання і учіння.....	74
Аргументація у виховально-навчальному процесі	86
Поняття педагогічної аргументації	86
Обґрунтування	90
Відповідальнісні виміри аргументації.....	94
3. Національно-культурні засади філософської освіти.....	100
Педагогічні трансформації національно-ментальнісних цінностей	100
Духовно-культурні конотації інтелектуальних потреб....	104

Освітньо-філософський потенціал мови	114
Культура слова викладача	118
Мовна картина світу.....	125
Ідейно-національний сенс філософсько-світоглядного знання та освіти	138
4. Система педагогічного процесу	145
Навчання	148
Викладання.....	149
Учіння.....	156
Культура учіння.....	167
5. Освітньо-виховна конститутивність змісту навчального курсу.....	171
Педагогічні трансформації філософії як специфічного знання.....	177
Філософія як мудрість.....	177
Світогляд і філософія.....	182
Предмет, структура, логіка курсу.....	191
6. Навчальні методи	201
Теоретичні основи функціонування та удосконалення навчальних методів.....	201
Методи активізації навчання	214
Дослідницький метод.....	221
Діалогічний метод	234
Специфіка, призначення проблемного методу	238
Розвивальні вправи.....	255
Альтернативні повідомлення.....	262
Коментування першоджерел	262
Метод мозкового штурму	263
Диспут	266
Реферативно-довідна форма.....	268
7. Форми навчання	272
Лекція	272

Види лекцій	274
Вступна.....	274
Тематична	280
Заклучна.....	287
Семінарське заняття:	
визначення, навчально-розвивальна спрямованість	288
8. Особистісність виховально-навчального статусу філософії	297
Позиції філософської особистості	297
Освітня актуалізація творчості філософа.....	303
Історико-філософські імплікації.....	303
Екзистенціально-персоналістські виміри.....	311
Розвиток індивідуальності студента — епіцентр викладання філософії	318
Самостійна навчальна робота.....	318
Філософські дослідження	330
Викладач філософії: доленосність самореалізації	339
9. Онтологія солідарності суб'єктів філософської освіти: життєбуттійність філософствування і контроль та оцінка знань	348
Епілог	363
Література	365

ПРОЛОГ

Сучасна національна система вищої освіти покликана формувати вихованих, високоосвічених, національно свідомих фахівців для народного господарства. Віднині зростає роль особистісно творчих можливостей педагогічного процесу, перспективи реалізації у формах співпраці його суб'єктів, демократизації, самодіяльності та самотворчості, гуманістичної спрямованості.

Якісно нова сучасна соціокультурна та педагогічна реальність актуалізує поглиблені дослідження низки проблем як теоретико-методологічних, так і конкретних методик, особливостей формування новогуманістичної (на відміну від традиційної “технократичної”) педагогічної парадигми, умов і шляхів подолання класичного образу педагогічних знань і мислення, виявлення, обґрунтування чинників демократизації, сучасного гуманізму педагогічного процесу, зокрема, логіко-психологічних, ідейно-національних засад, змісту, методики викладання філософії [1].

Питання ролі філософії як навчальної дисципліни, трансформації її розвиваючої спрямованості у виховально-навчальному процесі у наші дні особливо загострюються. Освітня система є авангардом соціокультурного розвитку, саме в ній чи не найперше за посередництвом формування самотворчої особистості, кристалізуються можливості майбутнього. Завдання оновлення світоглядних орієнтирів, відродження засобами освіти споконвічних національно-ментальнісних, духовних цінностей українського народу, формування гуманістичної виховально-навчальної системи увиразнюють визначальність ролі і місця особистості, убезпеченої “рефлексивною рівновагою”, тим, до “чого ми потребуємо докладати зусилля”, бо “не існує істинного способу обґрунтування переконань, немає наперед визначеного плану розгортання доказу. Звільнення від ідеї такого плану є од-

нією з переваг концепції самості, як переплетення, позбавленого центру” [2].

Одним із засадничих проведеного дослідження є положення, що філософія, як навчальна дисципліна, великою мірою покликана виконувати роль засобу “рефлексивної рівноваги” виховально-навчального процесу у сучасному вищому закладі освіти. А тому обов’язково мають враховуватися при цьому характерні саме для її викладання можливості, пов’язані як зі специфікою особистісно орієнтованих філософських знань і особливостями його навчально-розвивального освоєння, так і з вирішенням низки злободенних науково-методичних проблем — від шляхів, засобів удосконалення методики традиційних видів навчальних робіт та впровадження нових (модульне навчання) до методолого-методичного забезпечення наукового дослідництва студентів. За своїм педагогічним потенціалом філософія максимально відповідає сучасним вимогам формування навчального змісту, таких виховально-навчальних методів і прийомів, ретрансляції та освоєння яких ефективно зміцнюють, продуктивно розвивають інтелектуально-духовні здібності студента. Висвітлення цих та пов’язаних з ними питань покликане сприяти знаходженню відповідей на виклики сучасності, зокрема, успішному пошуку шляхів демократизації освітньої системи, виховально-навчальної діяльності в контексті національно-культурних цінностей, реалізації новогуманістичної парадигми, центрованого на самотворчості суб’єкта виховання і навчання з відповідно розвивальними методиками. Викладач має керуватися обстоюваним ще Дж. Дьюї положенням: “Стати на місце учня і відштовхуватися від нього”. Бо й нині система освіти зорієнтована в основному на ретрансляцію навчального матеріалу та формування насамперед репродуктивних здібностей. Ще в другій половині ХХ ст. епоха “піднесення мас” поступилася місцем постінформаційному суспільству з панівним для нього, згідно з Ж. Бодрійяром, “екстазом комунікації”, коли усі прагнуть володіти інформацією про все, але по суті нічого не знати. Однак реально значущими для суспільства та окремого індивіда нині є не сама собою ін-

формація, а морально-духовні якості особистості, яка володіє й сукупністю природничо-наукових знань, але щонайперше здібностями та навиками дослідництва, творчості, самотворчості, відповідальності. Це актуалізує завдання реформування “освіти, яка постачає “серійних” фахівців”, а у світоглядному плані — подолання рецидивів ототожнення знання (інформації) і свідомості” [3], створення адекватної сучасності моделі освіти на демократичних, гуманістичних засадах, визначення її мети, як “культурного процесу, сутність якого виявляється в гуманістичних і творчих способах взаємодії її учасників” [4]. Докорінних змін потребує система методів, прийомів організації педагогічного процесу, великого значення у зв’язку з цим, зокрема, надається модульній системі навчання. Саме вона “своїм призначенням повинна мати таку зміну організаційних засад педагогічного процесу у вищій школі, яка б забезпечила суттєву його демократизацію, умови для дійсної зміни місця студента у навчанні (перетворення його з об’єкта в суб’єкта цього процесу), надала б цьому процесові необхідної гнучкості, запровадила б у дію принцип індивідуалізації навчання” [5]. Науково-методична робота, викладання філософії, як специфічного знання, покликане сприяти виробленню, апробації максимально адекватних умов, шляхів, засобів організаторської діяльності викладача в аграрному навчальному закладі, особливо якщо не просто “мислення треба організовувати” [6]. При цьому завдання полягає в систематичному формуванні інтелектуальних здібностей, продуктивному мисленні особистості, бути також організатором, доброзичливим партнером інтелектуально-пізнавальної діяльності, а не ретранслятором готових знань, коли студенти є їхніми пасивними “споживачами”, або ж всезнаючим володарем істини в останній інстанції. Адже унікальність філософської освіти в тому, що, зорієнтовуючи на вироблення та засвоєння сенсу, філософсько-світоглядний пошук і знання спонукають передусім до активізації інтелектуально-розумової діяльності. Життєдіяльність людини — це багатоманіття форм та засобів творчих виявів, найрізноманітніші відносини у суспільстві, стосунки з іншими людь-

ми, життєвий вибір, оцінювання під власним кутом зору тих чи тих явищ і процесів. Людське буття — це постійні роздуми, розумове “навантаження”, внутрішній діалог: зіставлення того, що є, і що можливе, бажане, осмислення мети та сенсу власного буття, того, яким є воно в контексті загальнолюдських вимог та цінностей; чи є воно виправданням людського, як бути, аби бути собою, не втратити сенс буття.

Наскрізним для проведеного дослідження є положення, що навчальне освоєння філософсько-світоглядного знання — важливіша передумова інтелектуально-духовного розвитку особистості, вироблення навиків адекватного розуміння, що на сьогодні чи не першозначуще. Адже “передумови для розуміння і “розуміння-навчання” є передумовами культури взагалі. Інакше культура не може бути пояснена чи реалізована” [7]. “Розуміння-навчання” максимально сприятливе для педагогічного процесу саме як виявів культури: для формування творчої особистості, розвитку інтелектуально-духовного світу суб’єкта виховання і навчання на демократичних, ідейно-національних, морально-етичних засадах, для подолання невинуватеної розмежованості між вихованням і навчанням шляхом практичної реалізації пріоритетності виховуючої спрямованості та смислотвірності людських взаємин педагогічного процесу. У монографії наголошується, що відтак набувають значної ролі види особистісно орієнтованої, активізуючої, організованої на засадах індивідуалізації навчальної роботи, а саме: самостійна навчальна робота студентів, дослідницький, діалогічний, проблемний та інші методи і прийоми.

Водночас практична реалізація, як щонайвищих цінностей людської особистості, демократизму, індивідуального підходу тощо, неспівмірно з попередніми періодами увиразнює чинник відповідальності, як культурозначущого, особистісно творчо поєднуючого суб’єктів педагогічного процесу.

Крім того, виявлення, висвітлення наявних рис, природи, тенденцій сучасної педагогічної реальності, її подальший ефективний розвиток можуть бути здійснені лише на засадах практичного врахування результатів науково-методичного дослі-

дження проблем національно-ментальнісно вмотивованої доцільності її трансформацій. Представлена поза цим виховально-навчальна діяльність, викладання філософії у вищих аграрних навчальних закладах не зреалізовує усіх розвивальних, виховальних можливостей, втрачаючи її присутній соціокультурний сенс.

Одним із головних для проведеного дослідження є положення, що національно-буттійнісні зініціювання є доконечно доповнювачами рефлексивних чинників розбудови світоглядного знання, зрештою, “узлагодженості людини із собою та світом” [8], як пише В. Г. Табачковський. Адже і “традиційні рефлексивні засоби”, на переконання Г. С. Сковороди, є “недостатніми”, натомість український мислитель “використовує величезний арсенал образно-концептуальної рефлексії, крок за кроком розкриваючи архітектоніку світобудови” та “уподібнюючи світ театрові” — “проте смисложиттєвому, де від вдало обраної людиною ролі залежить узлагодженість цієї істоти із собою та цілим світом” [9]. У книзі обстоюється ідея, що нині зростає виховально-навчальне значення національно-ментальнісного потенціалу філософсько-світоглядного знання, як засобу рефлексивної “добудови” національної культури. Роль філософської освіти в останній час досить істотна, позаяк у межах і на засадах національно-ментальнісної умотивованості педагогічного процесу вона зініціює та зміцнює здатність реалізації його мети.

Науково-методична робота — традиційно актуальна галузь досліджень. За сучасних умов у контексті означених проблем потребують поглибленого висвітлення питання викладання філософії в аграрних навчальних закладах, його науково-методичне забезпечення, виявлення та аналіз найбільш істотних аспектів навчального змісту, логіко-психологічних та національно-ментальнісних засад, форм, методів і прийомів викладання та учіння філософії у вищих аграрних навчальних закладах. Спроба висвітлення цих питань з урахуванням авторського досвіду [10] викладання філософських дисциплін і здійснена у запропонованій книзі.